

Tugijani falu, ahogy Schmidt Éva látta 1970 telén. E falu és nyelvjárása mintegy hanti „szülőfaluként” és „anyanyelvként” meghatározta Schmidt Éva további tevékenységét
Fotó: Schmidt Éva. Schmidt Éva Archívum

RUTTKAY-MIKLIÁN ESZTER
AZ ARCHÍVUM MINT ÉLETFORMA
SCHMIDT ÉVA 75. SZÜLETÉSNAPJÁRA

TJúnius 28-án születésére, július 4-én halálára emlékezünk. Tavaly ilyentájt hagyatékának szimbolikus megnyitására készültünk.¹ Eltelt egy év, mióta lekerült a virtuális lakat a hantik és mansyik között gyűjtött nyelvi, néprajzi és folklór-anyagról, amelyet Schmidt Éva halála előtt húsz évre zárolt. A feldolgozás így 2022. július 5-én kezdődhetett meg a Nyelv-tudományi Kutatóközpontban és a Bölcsészettudományi Kutatóintézetben.² Írásomban az e munkafolyamat kapcsán felvetődő kérdéseket járom körül.

TUDÓSOK HAGYATÉKA – A HAGYATÉKOK TUDOMÁNYA

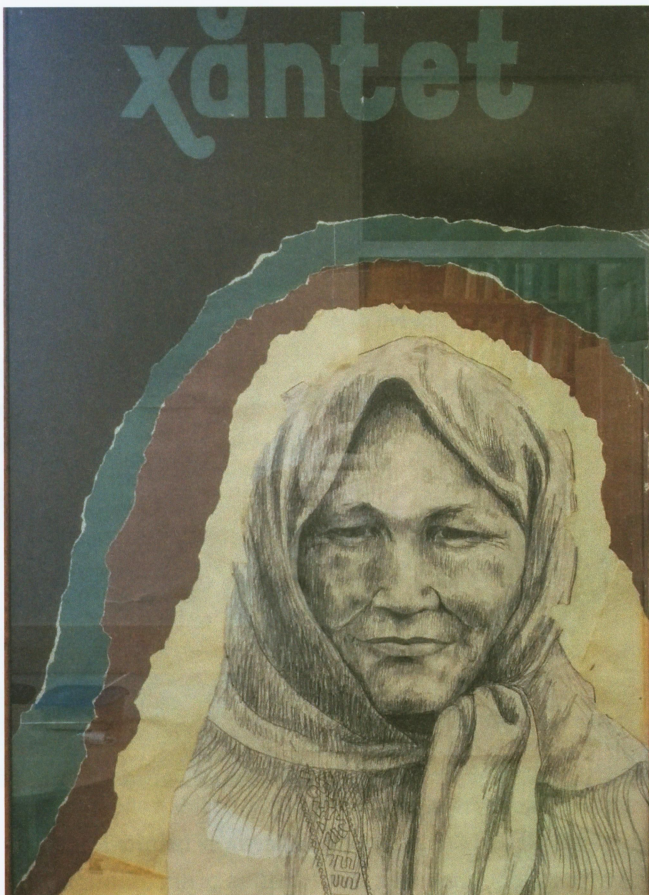
TMinden tudománynak, így a finnugor eredetű nyelveket, valamint az e nyelveken beszélő népek kultúráját kutatóknak – a következőkben az egyszerűség kedvéért finnugrisztikának nevezettnek – is megvan a maga tudománytörténete. A finnugrisztika esetében talán a leginkább meghatározó a tudományág alakulásában az, hogy mikor, hogyan, milyen forrásokhoz lehetett hozzájutni a kutatandó területekről. Reguly Antal 1843 és 1845 között tett Urál-vidéki útja jelentette az első alapos terepmunkát a mansyik és a hantik körében, amit 1888-ban Munkácsi Bernát és Pápai Károly, majd 1898-ban Pápay József és Jankó János utazása követett. Ezzel párhuzamosan finn és oroszországi kutatók is jelentős kutatásokat végeztek. A Szovjetunió megalakulása után azonban a külföldiek számára megközelíthetlenné vált Nyugat-Szibéria (is), így az új információkhoz csak a szovjet kutatók munkáiból lehetett hozzájutni, Európában pedig egyetlen lehetőségként az addigi gyűjtéseket – a nagy elődök hagyatékát – lehetett tanulmányozni. Sőt ezek a hagyatékok egymásba fonódtak, lavinaként híztak az idők folyamán, hiszen Reguly

A hantik között is intenzív kutatás indult, Schmidt Évának pedig magyar és oroszországi támogatással sikerült megvalósítania régóta dédelgetett tervét: egy az obi-ugor kultúrát dokumentáló intézményt Nyugat-Szibériában.

évtizedekig szinte érintetlenül heverő kéziratainak megfektetésére indult Munkácsi Bernát, aki a manysi anyagokkal, majd Pápay József, aki a hanti szövegekkel dolgozott. A Reguly-hagyaték értelmezése mellett természetesen ők maguk is gyűjtöttek nyelvi és folklórananyagokat, amelyeket azonban nem tudtak teljes egészében feldolgozni, így a későbbi – terepen nem járt – kutatókra maradt annak és az abba belefutó Reguly-hagyaték kiadása.³ Ezzel párhuzamosan persze nyelvészeti, folklorisztikai és néprajzi elemzések születtek a publikált szövegek alapján, azaz a finnugrisztika – érdeklődésének megfelelően – a névtani elemzésektől a társadalomszervezetig e hagyatékok anyagára épített.

¶ Az élő adatközlőt nem vagy alig⁴ látó finnugrisztikában Schmidt Éva volt az első, aki a 20. században terepre utazhatott. 1970-ben, 1971-ben, 1980-ban és 1982-ben rövid időszakokra eljutott a hantikhoz és a manysikhoz, és gazdag gyűjtéssel tért haza. Nem melleleg hírt hozott a kinti állapotokról: a még élő hagyományos kultúráról és a még beszélt hanti és manysi nyelvről. Friss gyűjtései és tereptapasztalatai, valamint az addigra már megszerzett szakirodalmi ismeretei unikálissá tették a tudását, amelyet folklór- és műköltészeti fordításokban, műfajokról és költői eszközökről szóló tanulmányokban, nyelvtanokban és a medvekultuszról írt disszertációjában tett közzé.⁵

¶ 1989-től azonban megváltozott a világ, és a Szovjetunió összeomlásával megnyílt az út a finnugor népekhez. A hantik között is intenzív kutatás indult, Schmidt Évának pedig magyar és oroszországi támogatással sikerült megvalósítania régóta dédelgetett tervét: egy az obi-ugor kultúrát dokumentáló intézményt Nyugat-Szibériában. 1991-től haláláig tehát minden korábbi kutatástól eltérő módon folytatta tevékenységét, amely egyrészt rengeteg gyűjtésből, másrészt magának

Schmidt Éva rajza egyik kedves adatközlőjéről. Schmidt Éva művészeti szakközépiskolában érettségizett, kézügyessége, rajztudása tudományos műveinek illusztrálása során is megmutatkozott. Ez a műve évtizedekig függött az ELTE Finnugor Tanszékének nagytermében, beépülve minden diák és oktató hantikról alkotott elképzelésébe. Jelenleg a Nyelvtudományi Kutatóközpontban található
Fotó: Ruttkay-Miklán Eszter

Schmidt Éva Gennagyij Kelcsin hanti író, újságíró tanítja a korai források finnugor tudományos átírásban megjelent szövegeit értelmezni
Fotós ismeretlen, papírképként maradt fenn Schmidt Éva hagyatékában. Schmidt Éva Archívum

az intézménynek a kiépítéséből állt. 2002-ben bekövetkezett halálakor több mint négyszáz óra videó- és hasonló mennyiségű audiófelvétel, számítógépes fájlok és kézzel írott szövegek kerültek nyilvántartásba, így újabb hatalmas hagyatékkal gazdagodott a magyar finnugrisztika.

- ¶ Schmidt Éva munkájába is beleszövődött a korábbi kutatók hagyatéka, hiszen azok adatolása, értelmezése és visszajuttatása fontos területe volt a tevékenységének. Egyrészt átírta a szövegeket cirill betűs, azaz helyben is olvasható írásmódra; másrészt hozzáigazította a gyűjtés óta megváltozott nyelvjárási sajátosságokhoz, akár át is fordította manysírói hantira, ha a csoport, amelytől gyűjtötték, azóta nyelvet váltott; harmadrészt mutatókat készített, hogy az énekesek, mesélők lezármazottai megtalálhassák őseik szövegeit. Egyedülálló tudására támaszkodva kinti hagyatékok is az ő kezelésébe kerültek.⁶ Így a hagyatéklavina tovább görög, meglehetősen összetett feladatok elé állítva a feldolgozásra elszánt kutatókat. A jelenlegi politikai helyzet sajnos ismét elzárt tereppé változtatta Oroszországot, így a hagyatékfeldolgozás válik megint az új adatok forrásává. Csak most nem 50-100-150 évre vagyunk a gyűjtéstől, hanem 20-ra, és rendelkezünk tereptapasztalattal. A zárolás időszakáért azonban bőven kárpótol minket az anyag gazdagsága, és a feldolgozásban segítségünkre van az az útmutatás, amit Schmidt Éva hátrahagyott nekünk.

AZ ARCHÍVUM ARCHETÍPUSA – SCHMIDT ÉVA INTÉZMÉNYE

- ¶ 1991-ben Schmidt Éva kiköltözött a nyugat-szibériai Belojarszkij városába, a Kazim folyó alsó folyásához, ahol egy panelházi lakás két helyiségében megalakult az „Északi-hanti Folklór-archívum”, a harmadik szoba pedig lakásul szolgált a meszsziről jött igazgatónőnek. Az archívum működése és Schmidt Éva élete elválaszthatatlan lett egymástól 2002-ben bekövetkezett haláláig.
- ¶ 2001-ben – egyik utolsó publikációjaként – jelent meg az általa elképzelt archívum feladatáról, céljairól szóló írása, amelyet

A Belojarszkiji Északi Hanti Folklorarchívum munkaszobája
Fotó: Schmidt Éva. Schmidt Éva Archívum

hagyatéka feldolgozása során alapvető útmutatásként használunk. Az „Archívum” archetípusa címet viselő írásában⁷ először a hagyományos archívumok működésének alapelveit mutatja be, majd az etnikus kultúrára vonatkozó információk természetéről ír, végül e kettő metszéspontjában mutatja be az általa etnoarchívumnak nevezett intézménytípust. Az archívumok jellemzése során felbukkannak a Schmidt Éva tevékenységében folyamatosan tetten érhető gondolatok: „...Az archívumba kerüléskor az információnak nem az azonos kori tematikus értéke, igényeltsége a mérvadó, hanem annak jövőbeli lehetősége. [...] Az archívumban az információ értéke az idő múlásával egyenes arányban nő. A fentiekből következőleg az archív információanyaghoz jutás korlátozott és külön normák szerint szabályozott. [...] Az őrzés nem öncél: az archívum érdekelt az információ újraaktivizálásában, a társadalom információkeringésébe való visszakapcsolásában” (Schmidt, 2001a: 268–269). Summázva: a cél másoktól gyűjtött információk hosszú távú megőrzése, értelmezése a jövőbeli ismeretlen felhasználó ismeretlen céljainak megfelelően. Schmidt Éva szerint a kereteket az etnikus információ szabja meg: egyrészt minden, ami ide sorolható, az gyűjtendő, másrészt a hagyományos tudással összhangban kell a rendszerezést, feldolgozást, megőrzést végezni, és ehhez illeszkednie a felhasználás szabályai is. Végül az etnoarchívum mint intézmény struktúráját vázolja fel, a koncepciótól gyakorlatilag a munkaköri leírások és az amatőr gyűjtőhálózat szintjéig lebontva. Olvasás közben akaratlanul is összefacsarodik a szívünk, tudva, hogy a megírás évében Schmidt Éva nem vezethette tovább a beljarszkiji intézményt, a következő évben pedig kilépett e világból. Ha a hagyatéka feldolgozása szempontjából közelítünk e lehengerlő tanulmányhoz, akkor viszont az alapelvek mentén egy olyan fogódzó körvonalazódik,

A hagyatéka magyarországi megnyitásakor kért tájékoztatásból már az is kiderült, hogy 2022-től kint is megkezdődött a hagyatéka feldolgozása, elsősorban tematikus szövegkiadások előkészítésével.

aminek segítségével a hagyatékot archívummá alakíthatjuk – nem az intézményi, hanem funkcionális értelemben: megőrizve, adatolva, feldolgozva, értelmezve a ránk bízott forrásokat, előkészítve a leendő felhasználók számára.

AZ EREDETI ÉS A MÁSZOLAT – A TÖBBSZÖRÖZŐDŐ HAGYATÉK

¶ A modern kori gyűjtések technikai lehetőségei nagyban átalakították a gyűjtött anyag kezelésének, feldolgozásának a módját. A legfontosabb különbség talán a megismételhetőség: a hang- és videófelvételek anyaga akárhányszor lejátszható, meghallgatható, visszaellenőrizhető. Ez elvileg megváltoztatja a lejegyzett szöveg abszolút értékét: újabb szempontok, rendszerek használatával – vagy csak egyszerűen más füllel hallgatva – változhat az elsődleges feldolgozásnak számító lejegyzés. A másik nagy változás az anyag másolhatósága, amely az „eredeti” gyűjtés fogalmát kérdőjelezi meg. Schmidt Éva hagyatékával kapcsolatban a több példányban létezés alapvetően jellemző: szibériai gyűjtéseiről több másolatot készített, amelyek hazai intézményekbe és a gyűjtő magánarchívumába kerültek, a gyűjtés helyszínén pedig általában készült másolat az adatközlők számára is. A hagyaték sorsa két úton halad: a belojarszkiji intézmény alapításakor a magyar és a kinti fél leszögezte, hogy a gyűjtött anyag eredeti példánya a helyszínen marad a hanti és a manysi nép tulajdonaként, Magyarországra pedig másolat kerül. 2002-ben, a hagyaték felmérésével párhuzamosan a Magyar Tudományos Akadémia által kiküldött bizottság⁸ a helyi tudományos intézetek képviselőivel a leltározás mellett a hazahozandó másolatokat is elkészítette, majd (némi késlekedéssel) haza is szállította azokat. A párhuzamosan létező két hagyaték esetében azonban a végrendeletben kért 20 év zárolás betartása és betartatása lehetetlen feladatnak bizonyult. A Magyarországra került anyag digitalizálás után lezárásra került, és csak 20 éve elteltével nyílt meg. A Hanti-Manszijsziban őrzött hagyaték rész sorsa tabutémává vált, így csak a nyilvános archívumi felületekről tájékozódva látszik, hogy jelentős

részük – különösebb feldolgozás nélkül, ám digitalizálva – elérhetővé vált. A hagyaték magyarországi megnyitásakor kért tájékoztatásból már az is kiderült, hogy 2022-től kint is megkezdődött a hagyaték feldolgozása, elsősorban tematikus szövegkiadások előkészítésével.

- ¶ Természetesnek tűnhet a gondolat, hogy a párhuzamosan létező hagyatékot közösen kellene feldolgozni. Ezt nem csak ez a furcsa kettősség indokolja, hanem a két érintett tudományos közeg eltérő kompetenciái: a hanti és manysi kutatók anyanyelvi tudása és az orosz nyelvre fordítás képessége, míg a magyar kutatók szövegfeldolgozási tapasztalata. Schmidt Éva halálának körülménye és a hagyaték körüli eltérő elképzelések azonban meglehetősen nehezé tették a kommunikációt ebben a témában. A magyar részről továbbra is meglévő szándékot a közös munkára azonban jelenleg nem ez, hanem a háborús helyzet lehetetleníti el.

A TITKOS TUDÁS ÉS AZ OPEN ACCESS

– A GYŰJTÉSEK SORSÁRÓL

- ¶ Reguly Antal már az első manysi énekek lejegyzése után szembesült azzal, hogy a hagyományos tudás, legalábbis egyes részei korántsem publikusak. Mestere, Bahtyjár nemcsak a manysi nyelv rejtelmeibe vezette be Regulyt, hanem a vallás és az ehhez kapcsolódó szakrális folklór világába is. Az első egy hónapos közös munka után Bahtyjár rövid időre hazatért falujába. Visszatértekor Reguly ezt írta naplójába: „szemrehányásokat tesznek neki [Bahtyjárnak], hogy elmondta nekem az énekeiket”.⁹ A továbbiakban Reguly érdeklődéssel, de kellő óvatossággal viszonyult Bahtyjár vallásához: támogatta egy lóáldozat bemutatásában, de egy szent helyre tervezett utazást attól tett függővé, hogy Bahtyjár beleegyez-e.¹⁰
- ¶ Schmidt Éva kutatói etikájának meghatározó vonulata volt az információáramlás hagyományos szabályainak tiszteletben tartása. Ennek lényege, hogy bizonyos információk – helyek, szövegek, attribútumok, információk – ismerete csoportokhoz van kötve. E csoportok lehetnek nemzeti eredetűek

vagy lokálisak, alakulhatnak nemi alapon, korosztály szerint vagy valamilyen kultusz alapján, a lényegük az, hogy az információ nem kerülhet ki a csoporton kívülre. Ebben az esetben a kutató helyzete meglehetősen ellentmondásos, hiszen ha valamilyen módon hozzájut is ilyen típusú információhoz, kérdés, mit tesz vele. A közismert tiltás elvének azonban egyéni értelmezései vannak; ha ez nem így lenne, akkor már az információ kijutásáról sem beszélhetnénk, azaz Bahtyjár nem énekelt volna Regulynak. A közösség nem egységes megítélése azonban tovább nehezíti a kérdéshez való viszonyulást. Különösen igaz ez az utóbbi időben, amikor a közösségek működése meglehetősen eltér a hagyományostól, így a közösségi kontroll is más keretek közé került. „A hagyományos tudás iránti érdeklődés – a korábbi tiltással szöges ellentétben – felértékeli ezt az információt. Az új helyzet hatására az obi-ugorok idősebb nemzedékének hagyományos óvatossága és zárkózottsága is változni kezdett. Lassan hozzászoknak a régiséget, belső ügyeiket kutató kérdésekhez, a dokumentációs technikához, fellépésekhez, távoli utazásokhoz, különösen mert mindez részben saját ifjabb vérrokonai révén éri el őket. Legtöbbjük továbbra is úgy gondolja, hogy azt a világot, amelyben felnőttek, már nem lehet többé visszahozni, s az anyanyelv túlélésének valószínűsége sem túl nagy. Inkább az e kilátásokhoz való viszonyuk változik. A kültársadalom példátlan – s tragikusan megkésett – pálfordulása az ősiséggel, szellemiséggel kapcsolatban egyeseknél agressziót vált ki. Mások épp ellenkezőleg: az élettapasztalatukat az új eszközök révén hátra akarják hagyni »a történelemnek«, vagy pedig előadói képességeiket akarják megmutatni, s maguk keresik a kutatót, riportert. A legjobbak a mester attitűdjét veszik fel, de megválogatva a tanítványt: csak megbízható személyeknek magyaráznak és adnak elő.” Az adatközlői

Schmidt Éva tevékenysége során a megőrző célú dokumentálást minden információra kiterjesztette, közreadásra azonban csak azok az anyagok kerülhettek szigorú válogatás után, amelyek nem sértettek egyéni- vagy csoportérdekeket.

oldal mellett „a nemzetiségi értelmiség egyre inkább szeretné kézbe venni a fiatalság oktatásának ügyét, éppúgy, mint saját kultúrájának tudományos megismerését és az etnikus információ közlését is” – írja Schmidt Éva (2001a: 270), tehát a tudás titokban tartása ellenében rengeteg erő hat, melyek személyes motivációkban és tettekben nyilvánulnak meg. A helyzet kettőssége jól érzékelhető, és sokan kerülnek ellentmondásba a hagyomány „őrzése” és „nyilvánossá tételére” terén, például a hivatásos hagyományőrzés intézményesített formái során.¹¹

- ¶ A kultúra hordozói saját gyűjtéseik sorsában is látnak ellentmondásokat. Az adatközlők védelme – amire Schmidt Éva hivatkozott zároló rendelkezésében – mellett megjelenik az a motívum is, hogy vajon nem húz-e más hasznot az átadott információkból, vajon milyen célokra fogják használni, megfelelően fogják-e kezelni az anyagot. A megfelelő tárolóhelyet egy idealizált, semleges, távoli archívumban vélik biztosítva, ezért sokan nem az erre szakosodott, helyi intézményekbe adják be gyűjtéseiket, hanem „ki más városba, ki más országba, ha lehetőség lenne rá, akkor legszívesebben egy másik bolygóra” (Schmidt 2001a: 280). Talán ez a kettősség – a helyhez kötött relevancia és a biztonságos távolság – tükröződik Schmidt Éva hagyatékának kettős életútjában is.
- ¶ Schmidt Éva tevékenysége során a megőrző célú dokumentálást minden információra kiterjesztette, közreadásra azonban csak azok az anyagok kerülhettek szigorú válogatás után, amelyek nem sértettek egyéni- vagy csoportérdekeket. Több végrendelete, illetve végrendeletszerű utasítása tartalmaz (magyar nyelvű, tehát feltehetően a magyar kutatóknak szánt) iránymutatást arra vonatkozóan, hogy gyűjtött anyagai közül melyikre milyen kezelési szabályok vonatkoznak. A feldolgozás során nyilván prioritást kapnak a „szabad” kategóriával jelöltek, kérdés azonban, hogy a „részlegesen zárt” (pl. leszármazási csoporton belül kezelendő) és a „tilos” (pl. szakrális tartalmú) anyagoknak mi legyen a sorsuk. Ezek lehetőség szerinti feldolgozását (a hanganyagok lejegyzését, fordítását, az ismert metaadatok megadását) felelős kutatónak meg kell tennie, a közzététel azonban – ugyanezzel a felelősséggel

Schmidt Éva által összeállított fotóalbum a legkedvesebb adatközlőkről
Fotó: Ruttkay-Miklán Eszter

– kizárt. Meg kell jegyezni, hogy a szakrális anyagok gyűjtése és feldolgozása során ez a gondolkodás ma már minden, magára adó kutató számára erkölcsi kötelesség, és ennek kezelésére érdekes kísérletek történnek.¹² A kérdés az, hogy ha soha sem tesszük majd hozzáférhetővé az anyagokat, akkor miért is őrizzük őket. Erre a dilemmára egyelőre egyetlen válaszlehetőség látszik, bár a fentiek értelmében ebben nem kevés a naivitás: ha a Schmidt Éva-hagyaték több szálon futó történetében ezeknek az anyagoknak a sorsát az érintett csoportok – a hantik és manysik – kezébe adjuk, illetve hagyjuk.

- ¶ Schmidt Éva gyűjtésén egyébként – magyar oldalról nézve – nemcsak a kutató által előírt 20 év zárolás volt. Volt, illetve van rajta két olyan „automatikus védelem”, ami igencsak megnehezíti a felhasználását. Az egyik a technikai háttér, amely az elmúlt 20 évben rengeteget változott, így a feldolgozás első lépése ennek leküzdése: a digitalizált anyagok szegmentálása, azonosítása Schmidt Éva jelzeteivel, a már rég nem használt szövegszerkesztő fájlokban egyedi betűkészletekkel írt szövegek kinyerése olvasható formátumban stb. A másik a nyelvi zár: a fordítás nélküli szövegekkel nyelvtudás nélkül semmit sem lehet kezdeni – ugyanez a zár tartotta Reguly Antal gyűjtéseit is fogva legalább fél évszázadig.

HAGYATÉK ÉS TANÍTÁS

- ¶ Az eddigiekben Schmidt Éva hagyatékaként az általa gyűjtött hanti és manysi nyelvi és folklóryanagokat említettem, ennél azonban jóval többről van szó. A hagyatékba tartoznak a gyűjtésekről készült lejegyzések, fordítások, elemzések; a tudományos publikációk és az azokhoz készült jegyzetek, cédu-lák; a fényképek; a munkatervek, beszámolók, levelek és még sorolhatnám. És mindezekon túl vagy éppen mindezen át ott van Schmidt Éva tudása, tapasztalata, személyisége. Mindaz, amit direkt vagy áttételesen tanított. Minden, amivel segíti a további munkánkat. Az a bátorság, amivel merete megfordítani a kérdést: „ne azt kérdezzük: mivel segítette hozzá Reguly az akadémiai tudományt az osztják kultúra megismeréséhez,

hanem ellenkezőleg: milyen osztják milyen információt hagyott Reguly segítségével távoli utódaira?” (Schmidt 2001b: 100). Vajon sikerül-e megfejtünk, hogy mivel segítette hozzá Schmidt Éva az akadémiai tudományt a hanti kultúra megismeréséhez, és milyen hanti milyen információt hagyott segítségével távoli utódaira?

Jegyzetek

- [1] Beszámoló a hagyatéknnyitó rendezvényről, lásd Ruttkay-Miklián 2022.
- [2] Két, egymásra épülő projekt indult: a Nyelvtudományi Kutatóközpontban Sipos Mária vezetésével SA-106/2021 A Schmidt-hagyatéék feldolgozásának előkészítése munkacímen ELKH kiemelt témapályázat zajlik, a két kutatóközpont közös lebonyolításában pedig az NKFIH 2020-2.1.1-ED-2021-00189 számú projekt keretében zajlik a hagyatéék feldolgozása.
- [3] Így lett a folyamat részese Beke Ödön, Fokos Dávid, Kálmán Béla, Vértes Edit és Zsirai Miklós. A felhalmozódó tudás pedig lehetővé tette, hogy a finn kutatók hagyatéékának feldolgozása is magyar szakértelemmel történjen Vértes Edit és Csepregi Márta jóvoltából. E kiadások részletes adatolását itt nem tartom szükségesnek.
- [4] A gyűjtés terepét Leningrád és Moszkva jelentette az ott tanuló obi-ugor diákok, tanárok és kutatók személyében.
- [5] Schmidt Éva teljes bibliográfiája jelenleg legkönnyebben a róla írt Wikipedia-szócikkben érhető el, mely Csepregi Márta (2002) nekrológián alapul. https://hu.wikipedia.org/wiki/Schmidt_Éva.
- [6] V. Ny. Csernyecov manysi és Ny. I. Tyerjoskin hanti nyelvű folklórgyűjtése.
- [7] Schmidt 2001a. A tanulmány orosz nyelven jelent meg, magyar változatban a Schmidt Éva munkásságát összegző, tervezett kötetben lesz olvasható. A cikk első felének ismerjük a magyar kéziratát, a második felének nem, az idézetek így hol Schmidt Éva eredeti szövegéből valók, hol fordításban szerepelnek. A megadott oldalszámok jobb híján a megjelent, orosz nyelvű verzióra utalnak.
- [8] Tagjai Csepregi Márta, Sántha István és Ruttkay-Miklián Eszter voltak.

- [9] Reguly naplóbejegyzése, 1844. január 17. Reguly Antal: *Calendarium*. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, M. Nyelvtud. 16r-22.
- [10] „Talán az Ivgyel melletti »Älsbäbi«-t (egy rénszarvas bálványt) is meg fogom látogatni, de csak abban az esetben, ha ezzel nem bántom meg Bahtyjárom lelkiismeretét.” Reguly Antal levele Karl Baer akadémikusnak. Vszevolodo-Blagodatszkójéból, 1844. január 12. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms. 4754/69. Fordította: Gulyás Zoltán.
- [11] Ennek talán legszemléletesebb példája a hagyományosan kifejezetten titkos, tabukkal övezett medveünnep megőrzését és újraélesztését elősegítő intézmény felállítása.
- [12] Hanti közegeből pl. egy medveünnep dokumentációja és annak feldolgozása meghívott kutatók által, közösségi kontrollal; lásd Dudeck, 2022.

Források

- Csepregi Márta: Schmidt Éva 1948–2002. *Nyelvtudományi Közlemények*, 2002, 99. sz., 309–314.
- Dudeck, Stephan: Hybridity in a Western Siberian Bear Ceremony. *Journal of Ethnology and Folkloristics*, 2022, 16. évf. 2. sz., 43–85.
- Ruttkay-Miklián Eszter: Beszámoló a Schmidt Éva Archivumról és megnyitásáról. *Néprajzi Hírek*, 2022, 3. sz., 63–70.
- Schmidt Éva: Архетип „Архива”: размышления о новом типе учреждения и его актуальных проблемах. [Az „Archívum” archetípusa: gondolatok egy új típusú intézményről és aktuális feladatairól] *Journal de la Société Finno-Ougrienne*, 2001, 89. sz., 267–280. (Schmidt Éva, 2001a).
- Schmidt Éva: Terepgondolatok az osztják nép és kutatása hőskoráról. *Népi kultúra – népi társadalom*, 20. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve. Budapest 2001, 99–120. (Schmidt Éva, 2001b).

Kézírtos források

- Reguly Antal: *Calendarium*. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, M. Nyelvtud. 16r-22.
- Reguly Antal levelei Karl Baer akadémikusnak. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms. 4754/69.